

Basisstof 1 Organismen**organisme**

levend wezen

levenskenmerken

kenmerken die alleen levende organismen hebben

levend

iets wat levenskenmerken heeft

dood

iets wat vroeger heeft geleefd

levenloos

iets wat nooit heeft geleefd

Basisstof 2 Groei en ontwikkeling**groei**

groter en zwaarder worden

zaadhuid

beschermend vliesje om een zaad

navel

plaats waar het zaad vastzat aan de vrucht

poortje

plaats waar het zaad water opneemt

kiem

het beginsel van een nieuwe plant

kieming

proces waarbij een zaad water opneemt

zaadlobben

onderdeel van een zaad waarin voedingsstoffen opgeslagen zijn die verbruikt worden tijdens de kieming

levenscyclus

ontwikkeling van jong tot volwassen organisme

ontwikkeling

proces waarbij de bouw van een organisme verandert

Basisstof 3 Metamorfose**larve**

een jong dier dat nog geen metamorfose is ondergaan

metamorfose (gedaanteverwisseling)

veranderingen van lichaamsbouw en levenswijze van een dier

stadium

fase in het leven van een dier bij metamorfose

cocon

omhulsel dat een rups heeft tijdens de metamorfose

pop

omhulsel met een rups erin

imago

volwassen vlinder

Basisstof 4 De mens**lichamelijke ontwikkeling**

veranderingen in het lichaam

motorische ontwikkeling

het leren van bewegingen

geestelijke ontwikkeling

veranderingen van verstand, gevoelsleven en persoonlijkheid

levensfasen

fasen waarin lichamelijke, geestelijke of motorische ontwikkelingen plaatsvinden

baby

periode in het leven van een mens van 0 tot 1,5 jaar; tijdens deze periode groeit een kind snel

groeispuurt

periode van snelle groei

peuter

kind van 1,5 tot 4 jaar; tijdens deze periode leert een kind onder andere praten en lopen

kleuter

kind van 4 tot 6 jaar; tijdens deze periode leert een kind onder andere fietsen, tekenen en samen spelen

schoolgaand kind

kind van 6 tot 12 jaar; tijdens deze periode leert een kind onder andere lezen, schrijven en rekenen

puber

persoon van 12 tot 16 jaar oud die sterke lichamelijke en geestelijke ontwikkelingen ondergaat

puberteit

periode in het leven van een mens van 12 tot 16 jaar; tijdens deze periode begint de tweede groeispuurt en vindt een sterke lichamelijke en geestelijke ontwikkeling plaats

adolescent

persoon van 16 tot 21 jaar; tijdens deze periode wordt de persoon geheel zelfstandig

volwassene

persoon van 21 tot 65 jaar; tijdens deze periode is een persoon geheel zelfstandig

oudere

persoon van 65 jaar en ouder; tijdens deze periode kan een persoon last krijgen van lichamelijke problemen

bejaarde

persoon van 65 jaar en ouder; tijdens deze periode heeft een persoon vaak hulp nodig

Basisstof 5 Voedsel maken**voedingsstoffen**

stoffen die nodig zijn voor de groei en ontwikkeling van een organisme

glucose

energierijke stof die een plant aanmaakt door fotosynthese

fotosynthese

proces waarbij een plant glucose maakt met behulp van energie uit zonlicht

Basisstof 6 Allemaal anders**gestroomlijnd**

geleidelijk in elkaar overgaan

uitdroging

te veel water verliezen

zoolganger

een dier dat op zijn hele voetzool loopt

teenganger

een dier dat op zijn tenen loopt

topganger

een dier dat op de toppen van zijn tenen loopt

kegelsnavel

korte snavel waarmee een vogel veel kracht kan zetten en daardoor geschikt is om zaden mee te eten

pincetsnavel

puntige snavel waarmee een vogel bijvoorbeeld in spleten kan komen en daardoor geschikt is om insecten mee te vangen

haaksnavel

scherpe snavel waarmee een vogel prooidieren in stukken kan scheuren

priemsnavel

lange snavel waarmee een vogel diep in een natte bodem kan prikken en daardoor geschikt is om bodemdiertjes te eten

zeefsnavel

platte snavel waarmee een vogel water kan zeven en daardoor geschikt is om plankton te eten

schutkleur

een kleur waarmee organismen zich bijna onzichtbaar maken voor vijanden

Extra stof 7 Het belang van fotosynthese**fossiele brandstoffen**

brandstoffen die zijn gevormd uit resten van dode organismen die miljoenen jaren geleden in de zeebodem terecht zijn gekomen

grondstoffen

stoffen waarvan producten worden gemaakt

Extra stof 8 Nestblijvers en nestvlinders**nestblijvers**

dieren die na de geboorte hulpeloos zijn

nestvlinders

dieren die snel na de geboorte het nest verlaten